

Válka jako implicitní preformativ

Platónské napětí mezi agón a polemos

Kryštof Boháček

Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Praha

krystof.bohacek@gmail.com

Abstract:

War as an Implicit Preformative

The Platonic Tension between Agon and Polemos

The article investigates the intrinsic interconnectedness of European culture with philosophy acting as its self-reflexive pillar, the foundations of which many derive from Plato. It is in the philosophical interpretation of Plato's work that the author uncovers the analogous structures that represented one of the greatest challenges of the philosophical tradition: the implicit polemical relationship to another, different starting point, that precedes the explicit *polemos* – a war.

The author recalls the influential attempts of European thought in the 20th century that tried to break free from a state of total confrontation. In the 1990s, however, he catches up with the Platonic interpretation, as is demonstrated by the detailed description of the “war of methodologies.” If in the background there is a connection with self-reflection in the process of the self-constitution of philosophy and the self-comprehension of Europe, then according to the author the “Platonic revolution” is an effort to come to terms with the unprocessed implicit epistemological preformative, war. A possible solution is provided by the author's distinction between *agon* and *polemos*.

Keywords: Plato, Socrates, Europe, methods of interpretation, war, Jan Patočka, Emmanuel Levinas, Hannah Arendt, the other, *agon*, *polemos*

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2024.2r.223>

1. Patočka a válka o Platóna

„Do války a bitev, Sókrate, je prý nejlepší se takhle přidávat,“ praví v žertu v úvodu dialogu *Gorgiás*.¹ Znalci Platóna vědí, že tímto laškovným přivítáním začíná snad nejdramatičtější střet² Platónova díla, často vnímaný jako vyhlášení války mezi filosofií a rétorikou.

Nesmiřitelná válka se ovšem po většinu nedávného století vedla i o interpretaci Platónova díla, takže na přelomu milénia mohl Thesleff konstatovat, že platónská studia nebyla nikdy v tak nestabilním kvasu a že se bádání o Platónovi velmi podobá zápasu s mytickým Próteem na poli filosofie. Nepřehledné množství různých škol, složitě provázaných s odlišnými jazyky a heterogenními způsoby interpretace, nerespektující vzájemně příslušná metodologická pravidla, nedosáhlo spolehlivého konsensu.³

Reakcí bylo tehdy plošně vyhlášení jakéhosi příměří, které znamenalo vyloučení kontroverzních témat z centra pozornosti bádání.⁴ Následkem byla koncentrace na parciální otázky, s volnou vazbou na celkový výklad Platóna. Ještě volnějším se stalo dříve samozřejmé propojení s ústředními otázkami filosofie i její sebereflexi jako oboru. Válka o platónská studia byla totiž mimo jiné (a možná především) válkou o podstatu filosofie, o to, jak sama sobě rozumí při hermeneutické sebereflexi svého platónského ustavení. Až relativně nedávno se ozvaly nesmělé hlasy,⁵ které znovu pootvírají preventivně přecházená témata, a vracejí tak do společné diskuse linku vedoucí k základnímu, životadárnému napětí, které dalo celému oboru vzniknout a které bude našim zájmem.

- 1 Platón, *Gorgias*, 447a (můj překlad). Překlad Františka Novotného (Platón, *Gorgias*. Přel. F. Novotný. 1. řecko-české vydání. Praha, OIKOYMENH 2021) na tomto místě zastírá polemický důraz první repliky změnou syntaktického uspořádání: namísto priority války a bitvy se na první místo dostává pozdní charakter příchodu, jenž ale v originálním znění chybí a čtenář si jej pouze domyslí. Ono pozdě je ovšem jen jedna z možností interpretace první věty: Schleiermacher např. volí obecně gnómičké zurecht, které se jeví jako příhodnější pro symbolické vztahování prvních slov na polemický (bojový či válečnický) charakter následujícího dialogu (Platon, *Sämtliche Werke*. Deutsch von F. Schleiermacher. Bd. I. Wien, Phaidon-Verlag 1925). I Lambova časová volba *you have chosen your time well enough* je bližší dikci originálu (*Plato in Twelve Volumes*. Trans. by W. R. M. Lamb. Vol. 3. Cambridge, MA – London, Harvard University Press – William Heinemann Ltd. 1967). Dodds upozorňuje, že zdůrazněný pozdní příchod má obtíž s prvním slovem: jistě lze přijít pozdě do bitvy, ale do války? To vedlo k návrhu vypustit první slovo textu, válku... Dodds, E. R., *Plato. Gorgias*. Oxford, Oxford university Press 1953, s. 188.
- 2 Jako tragický zápas vykládá celý dialog *Gorgias* Patočka. Viz Patočka, J., *Platón. Přednášky z antické filosofie*. Eds. I. Chvatík – P. Kouba. Praha, SPN 1992, s. 154–155.
- 3 Thesleff, H., *Studies in Plato's Two-Level Model*. Citováno dle repr. in: týž, *Platonic Patterns: A Collection of Studies*. Las Vegas – Zürich – Athens, Parmenides Publishing 2009, s. 387.
- 4 Gonzalez, F. J., Introduction: A Short History of Platonic Interpretation and the *Third Way*. In: týž (ed.), *The Third Way: New Directions in Platonic Studies*. Lanham, MD – London, Rowman & Littlefield Publishers Inc. 1995, s. 2–13; a dále s. 21–22.
- 5 Altman, W. H. F., The Reading Order of Plato's Dialogues. *Phoenix*, 64, 2010, No. 1–2, s. 18–20.

Právě toto napětí bylo pro Jana Patočku jednou ze základních výzev platónských studií a zároveň klíčem k jeho pojetí filosofie⁶ jakožto sebereflexivně-dějinného sebeustavování kontinuální tradice evropské kultury.⁷ Tedy jako péče o duši. Patočka tuto vnitřní dialektiku formuloval jako napětí mezi Sókratem a Platónem, mezi kritikou (reflexe) a metafyzikou (trojí založení), tedy mezi autentickou otázkou a nekončící snahou o její zodpovězení.⁸ Je příznačné, že toto napětí je spojováno s řeckým termínem *polemos*,⁹ jenž bývá překládán jako zápas nebo případně válka.¹⁰ Ludger Hagedorn nedávno upozornil na možné rozlišení Patočkova výkladu války: válka je nejen ontologickým procesem, ale také zásadním (pre)formujícím faktorem reflexivní kompetence jako takové.¹¹ Válka se tak ukazuje být nejen tradičním filosofematem, ale také ji vidíme jako klíčový kontextuální faktor, jenž jako předporozumění předchází celému procesu filosofického porozumění a ovlivňuje jej.¹² Vedle války v ontologické perspektivě tedy můžeme také mluvit o válce ve smyslu epistemologickém.¹³

Právě na tento – u Patočky rozkrytý – preformující rozměr války zaměříme v této stati svou pozornost. Ještě donedávna bychom mohli pochybovat, zda známá koncepce všeprostupující *solidarity otřesených* má v 21. století nějakou obecnější, a nikoliv jen retrospektivně-historickou relevanci. Nyní jsme si vědomi toho, jak současný konflikt u východních hranic Evropy tvoří

-
- 6 I přes Patočkovo příkré odmítnutí Nietzscheho (Patočka, J., *Sókratés. Přednášky z antické filosofie*. Eds. I. Chvatík – P. Kouba. Praha, SPN 1991, s. 26–27) je patrná inspirace tragickým pojetí filosofie jakožto napětí mezi apollínským (explicitní, zrak) a dionýským (intuitivní, sluch, srov. Sókratův vnitřní hlas *daimonion* a konec tragédie, tamtéž, s. 132–147) pólem. Srov. též můj starší text: Boháček, K., Patočkův Sókratés. Péče o Platónovu duši. In: Sikora, O. (ed.), *Patočka v kontextech*. Červený Kostelec, Mervart 2021, s. 24–26.
- 7 Boháček, K., Patočkův Sókratés: Péče o Platónovu duši, c.d., s. 17–20. Srov. též příspěvek M. Rittera v tomto čísle *Filosofického časopisu*: Válka jako princip? K Patočkovu konceptu *polemos*. *Filosofický časopis*, 72, 2024, č. 2, s. 287–289.
- 8 Boháček, K., Patočkův Sókratés. Péče o Platónovu duši, c.d., s. 26–30.
- 9 Patočka, J., *Péče o duši III. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. Eds. I. Chvatík – P. Kouba. Praha, OIKOYMENH 2002, s. 130–131. (*Sebrané spisy Jana Patočky*. Sv. 3.)
- 10 K bližšímu přiblížení tématu viz příspěvek M. Rittera v tomto čísle *Filosofického časopisu*: Válka jako princip? K Patočkovu konceptu *polemos*, c.d., kapitola „Je válka dobrá?“, s. 291–292.
- 11 Hagedorn, L., Der „Sinn“ des Krieges. *IWM Post*, spring/summer 2023, No. 131, s. 14. Srov. též Ritter, M., Válka jako princip? K Patočkovu konceptu *polemos*, c.d., kapitola „Ontologicko-antropologický rámec“, s. 289–290.
- 12 Patočka, J., *Péče o duši III. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*, c.d., s. 126–127.
- 13 V souvislosti s Patočkovým pojetím se nutně nabízí tradiční filosofická otázka po prioritě ontologické či epistemologické perspektivy. K jejímu detailnímu zodpovězení zde není prostor. Odkazujeme tedy jen k jisté této příbuznosti otázky k ústřednímu filosofickému napětí, jak jsme jej výše shledali u Patočky, jenž má tendenci tyto perspektivy chápat jako komplementární.

příznakový kontext našeho sebeporozumění i našeho vnímání světa.¹⁴ Může být perspektiva války faktorem, jenž nám pomůže porozumět metodologickému založení i v tak zdánlivě odtažitě a kabinetní disciplíně, jakou je interpretace starořeckých textů? Co může taková dějinně-filosofická analýza přinést?

2. Dvojí rozměr preformující role války

2.1 Válka jako explicitní preformativ

Mluvíme-li o možném vlivu války na interpretovanou schopnost reflektovat zkoumanou problematiku, pak je třeba ústřední koncept války rozdělit na dva ohledy: explicitní a implicitní. Explicitním označíme přímou zkušenost války jakožto zásadního kontextuálního faktoru ve zmíněném Patočkově smyslu všeobecného otřesu zakotvení základních hodnot celé kultury a společnosti. Je vcelku nesporné, že tímto, již první světovou válkou ohlašovaným, otřesem prošlo (především evropské) lidstvo definitivně během druhé světové války, která rozvrátila osvicenské naděje vkládané v racionální pokrok demonstrací aplikace těchto výtěžků na zcela racionalizované průmyslové vyhlazení celých národů.¹⁵ V závěru pak tato všeobecná válka odhalila fenomén totální zbraně a definitivně pohřbila jistotu předchozích pokolení, že bude nějaké „zítra“,¹⁶ ozářené Sluncem, nejjasnějším zdrojem světla v přirozeném světě.¹⁷ Se zábleskem překonávajícím odvěký zdroj tepla a světla ztratil koncept přirozenosti svou samozřejmost a totální válka

14 Více viz v tomto čísle *Filosofického časopisu* v příspěvku: Volkovský, R. – Samčuk, R., *Filosofie po Buči. Současné diskuse v kontextu ukrajinské filosofie. Filosofický časopis*, 72, 2024, č. 2, s. 323.

15 Analýzu realizace tzv. *konečného řešení* viz v: Arendtová, H., *Eichmann v Jeruzalémě. Zpráva o banalitě zla*. Přel. M. Palouš. Praha, OIKOYMENH 2019, s. 111–124 (psychologické aspekty), s. 166–177 a s. 225–238 (technokratické a sociální aspekty). Arendtová svou analýzu psala v okamžiku Patočkou zmiňovaného totálního otřesu. Deskriptivní, současnou perspektivu viz v: Snyder, T., *Černá zem. Holokaust – historie a varování*. Přel. M. Pokorný. Praha, Paseka – Prostor 2015, s. 22–36 (ideologie), s. 136–199 (byrokratická organizace a průmyslová realizace vyhlazování celých etnických skupin vyznačující se zřetelnou racionalitou vycházející z vědecké metodologie). Srovnání se současným konfliktem a s jeho všeobecnou kontextuální brizancí viz v: Volkovský, R. – Samčuk, R., *Filosofie po Buči. Současné diskuse v kontextu ukrajinské filosofie, c.d.*, s. 320–322.

16 Srov. Patočka, J., *Péče o duši II. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. Eds. I. Chvatík – P. Kouba. Praha, OIKOYMENH 1999, s. 97. (*Sebrané spisy Jana Patočky*. Sv. 2.)

17 Srov. identifikaci se všeobecně rozšířenou metaforou biblické potopy: Arendtová, H. – Scholem, G., *Korespondence*. Přel. A. Marxová – O. Sekal. Praha, OIKOYMENH 2020, s. 117, včetně pozn. č. 226.

se stala univerzálním kontextuálním preformativem: všechny náhle spojuje ono neustálé, podprahové tikání.¹⁸

Nebylo vůbec náhodou, že zejména židovští myslitelé, kteří byli s totální válkou konfrontováni tím nejexplicitnějším způsobem v dosavadních dějinách, vnímali plynové komory i závěrečný jaderný záblesk jako jeden jediný velký pád do propasti, jako naprosté selhání osvícenského projektu¹⁹ provázené úplnou ztrátou důvěry v novověký racionalismus.²⁰ Imperativ „věčně mít na paměti hrůzy šoa“ je v linii naší současné úvahy jen jiné přihlášení se k vjemu onoho tichého, věčného tikání: tvoří kontext veškeré reflexe, bázi, o níž teprve je možné opírat veškeré konstrukce a hodnoty, resp. bázi, s níž se srovnává jejich relevance a smysluplnost. Aby se této preformující zátěže zbavili, hledali mnozí myslitelé úplně nový smysl a nové začátky. Připomeňme si nyní některé z nich.

Gershom Scholem odvrhl novověký koncept většinové (západo)evropské kultury²¹ a pokusil se jej nahradit alternativním konceptem, paralelním s novověkou filosofií a osvícenstvím: kabalou.²² Martin Buber²³ vložil naději do přehodnocení západní dialektiky: od sókratovského dialogu po logickou bázi vědeckých metodologií nebo technokratickou správu společnosti. Pokusil se tuto ústřední formu spolubytí lidských bytostí postavit na bázi prosté násilí a koncentrovat budoucí pohled na setkávání se v jinakosti.²⁴ Podobnou cestou se vydal Lévinas, jenž v návaznosti na Rosenzweiga odmítl (post)hegeliánskou²⁵ ontologizaci války,²⁶ jejíž Patočkovu reflexi jsme sledovali vý-

-
- 18 Arendtová, H., *O násilí*. Přel. J. Příbání – P. Fantys. Praha, OIKOYMENH 1995, s. 17–18.
- 19 Kritiku přetrvávajícího setrvávání u modernistické naděje v samozřejmost lepších zítřků i po zkušenosti zjevně mnohem horších zítřků, než byly včerejšky, viz v: Arendtová, H., *Vita activa, neboli, O činném životě*. Přel. V. Němec. Praha, OIKOYMENH 2009, s. 7–11.
- 20 Srov. Strauss, L., *Obec a člověk*. Přel. M. Mocek. Praha, OIKOYMENH 2007, s. 14.
- 21 Scholem, G. G., *Davidova hvězda*. Přel. A. Bláhová. Praha, Nakl. Franze Kafky 1995, s. 81–88. Alternativu k novověkému kulturnímu paradigmatu bychom mohli hledat u Komenského, jehož specifická českobratrská křesťanská perspektiva přece jen vede k reflexi redukcionisticky modernistické verze řeckého založení evropské perspektivy. Blíže k tomu viz příspěvek Věry Schifferové v tomto čísle *Filosofického časopisu*: Schifferová, V., „Ze zbrojnic udělejte biblioték – z děl zvonů k muzice.“ Komenského myšlenky o válce a míru. *Filosofický časopis*, 72, 2024, č. 2, s. 247–277.
- 22 Scholem, G. G., *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York, Schocken Books 1995, s. 60–74. Srov. Bouretz, P., *Svědkové budoucího času II. Scholem, Buber, Bloch*. Přel. M. Pokorný. Praha, OIKOYMENH 2009, s. 154–192.
- 23 Buber, M., *Já a Ty*. Přel. J. Navrátil. Praha, Kalich 2005, s. 42–64. K nezastupitelné roli buberovské linie reflexe válečné zkušenosti směrem k celkové rekontextualizaci evropské perspektivy viz Volkovskij, R. – Samčuk, R., *Filosofie po Buči. Současné diskuse v kontextu ukrajinské filosofie, c.d.*, s. 324 a 327.
- 24 Bouretz, P., *Svědkové budoucího času II. Scholem, Buber, Bloch, c.d.*, s. 268–274.
- 25 Že je celá věc složitější a že Hegel není zdaleka jediným „viníkem“ se snaží ukázat T. Matějčková. Viz Matějčková, T., *Jsem na tebe alergická: Hegel a Lévinas o vztahu k druhému*. In: Sikora, O. – Sirovátká, J. (eds.), *Lévinas v konfrontaci*. Praha, OIKOYMENH 2019, s. 37–45.
- 26 Bouretz, P., *Svědkové budoucího času III. Strauss, Jonas, Lévinas*. Přel. M. Pokorný. Praha, OIKOYMENH 2009, s. 294–300.

še.²⁷ Lévinas vedle perspektivy zápasu odmítá přetížený koncept novověkého subjektu a preferuje jazyk předcházející každé ontologii: preformativní imperativ války transformuje v imperativ mírové vstřícnosti, v němž jsou lidské bytosti uchopeny skrze fenomén tváře, která mj. může být obrácena k deontologizovanému Bohu, a vymanit tak své bytí ze zapomnění.²⁸ Posunem k tradici alternativního pilíře Evropy, který po své historické úloze spolu-ustavení křesťanství nezanikl, ale kontinuálně se vyvíjel v lůně evropských metropolí, se tito myslitelé pokusili odmítnout války 20. století jako přetrvávající explicitní preformativ filosofického myšlení. Jejich cíl můžeme zjednodušit do maximy: Zbavme se války!

2.2 Válka jako implicitní preformativ

Uvedený přístup můžeme chápat jako určitý protiklad, či komplementární doplnění Patočkových úvah.²⁹ Nejedná se o pohled na 20. století jako na jednu velkou válku, ale především o způsob conceptualizace Evropy a evropské perspektivy jako takové. Pro Patočku je Evropa prostě dědictvím antické *polis* a dějiny člověka jsou dějinami epigonů starořecké *politické* kultury. Samozřejmě, že se Patočka pohybuje na rovině *dějin filosofie* a že Evropou myslí evropskou kulturu, společnost a myšlenkové tradice.³⁰ Ale i zde je jeho pohled velmi reduktivní a vlastně zcela opomíjí alternativy, které se zdály tak životadárnými myslitelům dominantně zasaženým explicitně preformujícím tlakem války. Protože židovské myslitele vlastně vůbec nezahrnuje do pohybu evropského myšlení, zůstává Patočkova analýza spíše analýzou fenoménu války v řecké a ji rozvíjející tradici.³¹ V několika poznámkách, snažících se zdůvodnit vyloučení židovského příspěvku i role z hlavních zdrojů evropského myšlení i dějin, Patočka nereaguje na zmíněné návrhy radikální rekonceptualizace evropské perspektivy z židovských zdrojů.³² Výsledkem je zánik Evropy rozvrácené explicitním preformativem války: Patočkova Evropa ne-

27 Tato ontologizace války je zásadně kritizována v článku: Ritter, M., *Válka jako princip? K Patočkovu konceptu polemos*, c.d., s. 289–290.

28 Bouretz, P., *Svědkové budoucího času III. Strauss, Jonas, Lévinas*, c.d., s. 330–331.

29 Srov. Větrovcová, M., *Tělesnost a transcendence Druhého: Skica k paralele Lévinasova a Patočkova myšlení*. In: Sikora, O. – Sirovátka, J. (eds.), *Lévinas v konfrontaci*, c.d., s. 185.

30 Patočka, J., *Péče o duši II. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*, c.d., s. 99–106.

31 Viz poněkud zneklidňující přijetí hegelíánského stanoviska, v podstatě vyjadřujícího sebereflexi biedermeierovské Evropy, v: Patočka, J., *Péče o duši III. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*, c.d., s. 85.

32 Tamtéž, s. 133–135.

může dále rozvíjet svůj základní dějinný smysl z „vlastních zdrojů“.33 Nastává „doba poevropská“ (rozuměj doba po druhé světové válce).34

Patočka pod vlivem Arendtové a na základě jejího odvratu od primátu teoretické perspektivy k perspektivě praktické zakládá své pojetí vzniku dějin a dějinného lidství ustavením politické perspektivy.35 Právě Arendtová patří k druhé skupině (převážně židovských) myslitelů, kteří hledají východisko ze zdánlivě bezvýchodné situace.36 Na rozdíl od zmíněných autorů se však nerozchází s novověkou filosofickou tradicí tak radikálně, resp. netematizuje problematiku války jako primárně explicitní fenomén, a nevnímá tak nutkavou potřebu distance od *polemické* ontologie, jež staví do svého středu válku / zápas.

Arendtová se snaží nejen identifikovat zdroj válečného i všeobecného společenského násilí v jádru moderních kořenů Evropy, ale také se snaží ve stejném komplexu základů a východisek našeho světa objevit účinné řešení nastalé situace. Vrací se, podobně jako Patočka, zpět k samým zdrojům evropské společnosti a kultury. V regresním fenomenologickém modu dekonstruuje moderního Evropana a proti proudu dějinného procesu postupuje až do srdce *polis*, kde nachází *jednání* jako zasutý úhelný kámen naší evropské perspektivy.37 Ve zpětné rekonstrukci poté identifikuje zásadní zlom v podobě následku komplexních změn novověku, kterým podle ní bylo převrácení tradiční hierarchie teorie a praxe. Hlavní problém se nevytvořil vzájemným vztahem těchto dvou pólů tradičního myšlení ani snížením váhy teorie, ale ztrátou prestiže jednání ve sféře praxe. V antice bylo jednání výsadou svobodných, zatímco moderna do popředí postavila *homo faber*, výrobce a pracovníka, jež absolutizuje zhotovující vyrábění.38 Ve složitých kulturně politických a ekonomických procesech se pak kritéria produkce postupně rozšířila i do sféry myšlení a teorie, kde ve vědě sledování produktivity a změna otázky „Proč?“ za otázku „Jak?“ vedly ke konečnému prosazení *animal laborans* a jeho objektivizujícího pohledu na svět společnosti a kultury, jež byl ve starší tradici především sférou spojující jednotlivce. Svět objektů je při-

33 Viz přetrvávající ústřední pojem „moc“ a jeho zjevnou vazbu na ontologizovanou perspektivu války. Patočka, J., *Péče o duši II. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*, c.d., s. 98–99.

34 Tamtéž, s. 85–97.

35 Patočka, J., *Péče o duši III. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*, c.d., s. 49–51.

36 Srov. „sešijte své srdce“, zoufalý tón i naději v: Arendtová, H. – Scholem, G., *Korespondence*, c.d., s. 118.

37 Arendtová, H., *Vita activa, neboli, O činném životě*, c.d., s. 224–277.

38 Tamtéž, s. 372–380.

tom primárně určen k (násilné) manipulaci... Naději Arendtová nachází především v myšlení, které z původního evropského lidství utrpělo nejméně.³⁹

Prapůvodní impuls složitého dějinného pohybu nachází Arendtová v prvotním napětí mezi nazíráním a jednáním, teorií a praxí. A tento prvotní střet či zápas těchto protikladných perspektiv je založen ve vztahu mezi politikou a filosofií, zosobněném v postavě Sókrata a v jeho procesu. Tragédie spočívá podle Arendtové ve vzájemně se zničujícím vztahu „Hassliebe“ těchto dvou stran, které se vylučují, ale nadále bez sebe nemohou být.⁴⁰ Záchrana má spočívat ve znovunalezení dynamické rovnováhy, jež je ztělesněna osobou Sókrata.⁴¹

Obdobnou, byť jinak konceptualizovanou a z jiných (v židovském smyslu mnohem tradičnějších) zdrojů živenou pozici nalezneme u L. Strausse. Ani on nechce pod dojmem dvojí válečné katastrofy zcela zavrhnout tradici řecké filosofie, nicméně příkře odmítá hegelianské základy moderní filosofie⁴² i fenomén osvícenství; odmítá zejména Spinozu.⁴³ Podobně jako Arendtová a Patočka v případě Platóna a Sókrata se Strauss snaží nalézt rovnováhu mezi svébytnými tradicemi řeckého a židovského světa, které v jeho pojetí nemohou plnohodnotně být jeden bez druhého. „Pramen života“ spočívá mezi těmito dvěma základními konceptuálními rámci, resp. v produktivním vztahu mezi nimi: možná je pouze pozice teologa otevřeného filosofii nebo filosofa otevřeného výzvě teologie.⁴⁴ Tragická dualita Athén a Jeruzaléma má navíc jakýsi „fraktální“ charakter: každé z obou svébytných kulturních paradigmat je živeno podobnými sváry a napětími, přičemž v Athénách je to vztah filosofie a politiky, ústící buď v politickou filosofii či filosofickou politologii,⁴⁵ nebo v metodologii strausiánské interpretace.⁴⁶

2.2 Válka jako implicitní preformativ

Pokusíme-li se nalézt styčné body načrtnutých postojů, přístupů a konceptů války, můžeme konstatovat, že pojem války nutně nezahrnuje explicitní násilí. Implicitně násilná je ovšem válka vždy. Zmínění autoři se odlišují v tom, zda válku chápou jako jednorázovou, drastickou a destruktivní událost s trvalým dopadem *pro futuro*, nebo zda válku chápou jako trvalý aspekt, spočívá

39 Tamtéž, s. 409–415.

40 Arendtová, H., *Filosofie a politika*. Přeložil M. Petříček. *Česká mysl*, 1993, No. XLIII, s. 10–15.

41 Tamtéž, s. 19–21.

42 Bouretz, P., *Svědkové budoucího času III. Strauss, Jonas, Lévinas, c.d.*, s. 158–159.

43 Tamtéž, s. 148–149. Podrobný rozbor Straussova vyrovnání se Spinozou tamtéž, s. 21–44.

44 Tamtéž, s. 175–177.

45 Strauss, L., *Obec a člověk, c.d.*, s. 148–154.

46 Bouretz, P., *Svědkové budoucího času III. Strauss, Jonas, Lévinas, c.d.*, s. 162–166.

vající v samých základech našeho myšlení, společnosti a kultury, a předbíhající svým působením jakoukoli naši epistemologickou aktivitu.

Klíčové pro naše současné zkoumání je, že u všech zmíněných autorů válka představuje především vztah mezi minimálně dvěma aktéry. Nejedná se ovšem primárně o vztah dvou osob nebo konkrétních společenských formací, ale o napětí mezi jejich pozicemi, které se v jistém smyslu navzájem definují jako své opaky. Tragika války pak spočívá právě v tom, že obdobně jako v dialektice pána a raba ztrácí bez protivníka každá pozice smysl, je principem války protivník poražený, nikoli mrtvý. Problémem hegeliánského výkladu staré Evropy je naivní důvěra v obecnou platnost dialektiky: porážka znamená syntézu, a tedy pokrok v pozicích obou soupeřů. Jenomže moderní válka dospívá do stadia, kdy zvítězit není možné jinak než totální technologickou destrukcí. Vítěz tak ztrácí svého poraženého, mrtvý poražený zase samozřejmě nemůže uznat svou porážku. Syntéza se nekoná. Pán, který si nedokázal raba podrobit, ale zabil jej, není vznešený vítěz, ale ubohý sadista.

To je první problém, na který pováleční myslitelé souhrnně narazili. Podobně jako hrozící ekologická katastrofa i válka narazila na hranice možností naší planety. Nadále již není možné vést válku kvůli pouhému triumfu a dominanci nad druhým: válka, zvláště ta, která je vedena s plným nasazením vojensko-průmyslového komplexu a s použitím zbraní hromadného ničení, znamená především fyzickou likvidaci, anihilaci. Totální válkou ztrácí všechny strany a v zásadě nikdo nic nezískává. Zvláštního rozměru pak celá problematika nabývá ještě v souvislosti s ekologickou kontaminací hromadnými zbraněmi: vítěz nejenže neovládá žádné poražené, ale fakticky nezískává ani žádné dobyté území.⁴⁷

Druhý problém je hlubší, týká se implicitní války jakožto základního stavu myslí. Válka takto pojatá je nepřátelský vztah a odmítavé napětí, které vychází z našeho předporozumění, preformuje naše postoje, hodnoty, vztahy. Je obsažena ve způsobech argumentace, ustavování vzájemných rolí, společenském uznání, schopnosti naslouchat, uzavírat smlouvy a přijímat výsled-

47 To se týká již první světové války, o kterou se jako o zásadní transformativní moment evropské kulturní perspektivy opřel Jan Patočka a ke které se vztahoval i (přinejmenším pro naše zkoumání) jeho antipod v uvažování o „poválečné Evropě“, Martin Buber. V první světové válce Evropa poprvé narazila na hranice moderního, v principu osvícenského konceptu progressu: další rozvoj nebyl možný ve smyslu pokračující expanze, protože svět se ukázal jako omezený. Nebylo nadále možné vyvážet své kulturní vzorce, protože kolonie již byly rozebrány. Nebylo možné pokračovat dále v několika důsledně paralelních modelech a perspektivách pojetí evropského dědictví, tedy udržet zcela autonomní středoevropskou, západoevropskou, jihoevropskou či východoevropskou perspektivu. Takový preformativ se nepochybně promítá i do epistemologie, která není žádnou odtrženou „eternitární“ disciplínou, ale je dějinně podmíněna. Druhá světová válka pak samozřejmě zdůraznila onen technologický aspekt, jenž ovšem je nedílnou součástí dějinnosti a promítá se rovněž do oné transformace války na válku totální.

ky dějinných událostí. Stav moderní explicitní války, jenž je pro většinu nevhodný, jak jsme právě shrnuli, je pak vlastně vyvoláván bez přímé aktivní účasti zainteresovaných stran, z pouhé vnitřní logiky vývoje nesmiřitelnosti zúčastněných postojů. Většina příčetných a odpovědných aktérů vstupuje do moderní války v okamžiku jejího vypuknutí vlastně proti své vůli nebo nerada. Pod tlakem okolností a jako vyústění neosobního vývoje společenskoekonomických vztahů se totiž k válce napřed jaksi „samo“ schyluje a pak je v určitém okamžiku již „nevyhnutelná“.⁴⁸ Vlastní vypovězení války je tak degradováno na pouhý formální akt, u kterého vůbec nezáleží na tom, kdy a jak k němu dojde, neboť všichni už dávno vědí, že válka je na spadnutí. Nejedná se tedy o žádný souboj vůli nebo subjektů, ale o výsledný souhrn mnoha samých o sobě nepodstatných napětí, malých implicitních válek, jejichž kvantita postupně přesáhne únosnou míru.⁴⁹

V čem tedy spočívá základní kámen úrazu, hlavní neblahost války jakožto obecného stavu myslí a společenské atmosféry? Zkusíme-li shrnout průsečíky načrtnutých přístupů, nespočívá v situaci napětí nebo soutěžení mezi dvěma odlišnými pozicemi, ale v progredujícím charakteru tohoto vztahu s totálním úběžníkem. Tedy v neschopnosti dosáhnout dynamické rovnováhy mezi opačnými póly, které se ale navzájem definují a ze vzájemné opozice vyživují každý svou pozici. Každý pól se naopak pokouší absolutně zvrátit celou konstelaci na svou stranu a vztah tím ukončit.

48 Vlastní vypuknutí otevřené, „horké“ fáze války se samozřejmě realizuje na společensko-politicko-ekonomické rovině, nicméně impuls k němu je mnohem hlubší a především významně časově předchází explicitní válce. Ta může mít dlouhodobou, „studenou“ nebo „zamrzlou“ podobu. „Studená válka“ byla nepokoyně formou války explicitní, byť se projevovala zejména snahou o ekonomickou, politickou a kulturní destrukci protistrany. Ať se již nachází v horké či v studené fázi, moderní explicitní válka je pro jednotlivé osobní aktéry až na výjimky nevhodná, ale je nevyhnutelná právě kvůli onomu dlouhodobému procesu sílícího tlaku implicitní války na mnoha hlubších úrovních: od společenské atmosféry směrem ke kultuře, vzdělání, výchově, národní a lokální tradici. Zásadní význam výše zmíněných autorů spočívá mj. v tom, že ukazují, jak hlubokým rovinám je třeba sestoupit – a jak hluboko proti proudu času je nutné se vrátit –, pokud nejsme smířeni s opakováním moderní, totální podoby explicitní války. Tedy jak elementární pilíře naší kultury a společnosti je případně nutné přehodnotit. V našem případě bolestnost, nepochopnost a hloubku takové sebereflexe symbolizuje postava Sókrata, ke kterému se na jedné straně Patočka vrací jako k životadárnému zřídlo filosofie, kdežto na druhé straně židovští myslitelé v linii Buber – Lévinas nacházejí v sókratovské snaze po dialektickém hledání pravdy mj. i nebezpečnou exkluzivistickou tendenci přehlížet jinakost druhého a zejména upravit mu právo na tuto jinakost. Právě odhalení hloubky takových preferativů pak mj. vysvětluje nemožnost zastavit či zvrátit destruktivní důsledky na rovině ekonomické, politické či pak přímo vojenské.

49 Když odhlédneme od dějinně-politického kontextu, tak se jedná téměř doslova o popis situace, která – *mutatis mutandis* při přenosu na akademickou půdu platónských studií – vyvolala nejprve vystoupení badatelů tzv. „třetí cesty“ a později vedla celou generaci perspektivistů k „revoluci v platónském bádání“. Viz Gonzalez, F. J., Introduction: A Short History of Platonic Interpretation and the *Third Way*, c.d., s. 13.

Implicitní válka je tedy principiálně problematický stav, protože potřebuje druhého pro vymezení své vlastní identity, avšak zároveň se jedná o vztah, který není schopen druhého přijmout v jeho jinakosti, již vnímá jako své ohrožení. Nepřipouští alternativu, vylučuje pluralitu, druhé stanovisko bere na zřetel pouze dočasně, než bude nalezen způsob jeho poražení. Pozice implicitní války tedy respektuje pouze jedinou autonomii, a to autonomii vlastní.⁵⁰ Explicitní válka pak znamená mocenskou či násilnou realizaci vlastních cílů, přímo navazující na vystupňované napětí války implicitní.

3. Válka metodologií

Po tomto zběžném přehledu některých vlivných pokusů uchopit podstatu války na epistemologické rovině jakožto preformovaný stav myslí se vrátme ke zmíněným válkám mezi platónskými interprety v posledních dekadách 20. století a pokusme se jim lépe porozumět. Budeme přitom sledovat zejména válku implicitní.

Jako základní linii, vinoucí se novodobým bádáním od počátku 19. století, můžeme definovat napětí mezi textově orientovaným výkladem, jenž v návaznosti na protestantskou hermeneutiku (*sola scriptura*)⁵¹ staví výhradně na dochovaných textech,⁵² a novoplatónskou tradicí,⁵³ která pokračuje v určitém staletém způsobu výkladu, v němž je rozhodující celková stavba a systematické souvislosti. Toto napětí bychom mohli označit za spor mezi platonismem a Platónem,⁵⁴ nebo také (v obecněji metodologickém smyslu) za spor mezi interpretačními konstruktivisty a rekonstruktivisty.⁵⁵

Ačkoli byla východiska moderních přístupů k Platónovi založena počátkem 19. století, táhne se principiální hermeneutická kontroverze hluboko do antiky – a již tam vycházela ze zásadně odlišných interpretačních perspektiv, jež stály proti sobě: na jedné straně stará Akademie scholarchů Speusippa a Xenokrata přistupovala k Platónově filosofii jako k soustavě vzájemně

50 Více v: Hanley, C., Aristotle and Levinas on War and Peace: The One against the Other. In: Schroeder, B. – Benso, S. (eds.), *Levinas and the Ancients*. Bloomington, Indiana University Press 2008, s. 135–136.

51 Viz Grondin, J., *Úvod do hermeneutiky*. Přel. B. Horyna – P. Kouba. Praha, OIKOYMENH 1997, s. 60–66.

52 Erler, M., *Überweg. Grundriss der Geschichte der Philosophie. Die Philosophie der Antike*. Bd. 2: Platon. Basel, Schwabe Verlag 2007, s. 1–2.

53 Horn, Ch. – Müller, J. – Söder, J. (Hrsg.), *Platon-Handbuch. Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart – Weimar, J. B. Metzler 2009, s. 408–439.

54 Pater, W., *Plato and Platonism*. Adelaide – London – Washington, Cambridge Scholar Press 2002, s. 1–4.

55 Podrobněji viz Cohen, M. S. – Keyt, D., *Analysing Plato's Arguments: Plato and Platonism*. In: Klagge, J. C. – Smith, N. D. (eds.), *Methods of Interpreting Plato and His Dialogues*. Oxford, Clarendon Press 1992, s. 195–200.

provázaných doktrín, oblečených do přitažlivého, ale zahalujícího pláště dialogů; na straně druhé nová Akademie scholarchy Arkesiláa, jenž v dialogích viděl Platónovo skeptické zřeknutí se nároku na předání vlastní filosofické nauky, razila názor, že dialogy mají otevírat prostor pro svobodné uvažování a zkoumání bez jasně stanoveného cíle.⁵⁶

Rozdíly mezi dogmatismem a skepticismem, často kombinované se zmíněným protikladem konstruktivismu/prospektivismu versus rekonstruktivismu/retrospektivismu, vedly od konce 70. let minulého století k nárůstu nesmiřitelného napětí mezi zmiňovanými školami. Přispěl k němu i specifický problém povahy Platónova díla: dialogy jsou sice texty vysoké literární kvality, ale panují mezi nimi propastné rozdíly ve formulaci, terminologii, probíraných koncepcích i celkovém oborovém zaměření. Jedna škola interpretace tuto vnitřní rozrůzněnost Platónova díla od počátku nové doby řešila hypotetickou konstrukcí jeho myšlenkového vývoje: rozdílnost dialogů má odpovídat stupňům filosofického zrání autora.⁵⁷ Druhý tábor ovšem odedávna zaryté trval na jednotě celého Platónova díla, především na jednotné filosofické stavbě v jeho pozadí.⁵⁸ Výsledkem byl nesmiřitelný boj mezi vývojovou a unitární perspektivou výkladu Platónova díla. Specifickou součástí této „studené války“ byla navíc tzv. sókratovská otázka, tedy problematika vztahu Platónova díla k historickému Sókratovi; a dále také vztah jeho filosofie k postavě Sókrata. Mnozí badatelé vysvětlovali rozdílnost dialogů právě sókratovským obsahem oněch (hypoteticky) raných.⁵⁹ „Bojovou vřavu“ plátónského bádání 90. let se pokusil zpřehlednit Corlett, který položil důraz na výklad postavy Sókrata a jeho role v „teorii hlásné trouby“:⁶⁰ válečná sekerka se však míhá i zde, a to okolo otázky, jak moc doslova máme brát to, co říká Sókratés.

Literární kvalita Platónových textů navíc vedla k zásadnímu napětí mezi tzv. literární a tzv. obsahovou interpretací. Školy obsahové interpretace odmítají připustit, že by Platónovy texty nebyly běžná filosofická díla; Platón podle nich vytvořil standardní filosofickou nauku, pouze ji zprostředkoval stravitelnější literární formou. Jejich protivníci naopak trvají na tom, že literární stránka dialogů je od obsahové neoddělitelná a že souvisí s podsta-

56 Gonzalez, F. J., Introduction: A Short History of Platonic Interpretation and the *Third Way*, c.d., s. 2–3. Srov. též Annas, J., *Plato the Sceptic*. In: Klagge, J. – Smith, N. (eds.), *Methods of Interpreting Plato and His Dialogues*. Oxford, Clarendon Press 1992, zejm. s. 43–51.

57 Kraut, R., Introduction to the Study of Plato. In: týž (ed.), *The Cambridge Companion to Plato*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 1–50.

58 Kahn, Ch. H., *Plato and the Socratic Dialogue. The Philosophical Use of a Literary Form*. Cambridge, Cambridge University Press 1996, s. xiv–xvii.

59 Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*. Vol. IV: Plato. The Man and His Dialogues: Earlier Period. Cambridge, Cambridge University Press 1975, s. 67.

60 Corlett, A., *Interpreting Plato's Dialogues*. Las Vegas, Parmenides Publishing 2005, s. 3–18.

tou Platónovy filosofie, která se jinak sdělit nedá.⁶¹ Pokud je ovšem Platón pojat především jako literát, pak se okamžitě začne hlásit tábor interpretů, kteří dialogy chápou jako dramatické útvary typu tragédie, a domnívají se, že klíčovým východiskem by mělo být jednání postav. Jiní zase zdůrazňují rétoriku, naratologii či sebereflexi Platóna – autora, protože údajně pouze literárně-teoretické prizma umožňuje nahlédnout správně souvislosti, které ovlivňují vše ostatní.⁶²

V 90. letech situace v oboru již zcela připomínala předválečné dusno, scéna byla rozryta metodologickými zákopy a roztroušeně opevněna základními předpoklady jednotlivých škol. Vykopané příkopy byly tak hluboké, že je žádná strana nedokázala zdolat; o to silněji však každá zbrojila v naději na „konečné řešení“ vyznívající v její prospěch. Vzhledem k nepřehlednosti terénu a nesčtelným kombinacím naznačených antagonismů neustále houstla atmosféra a bylo zjevné, že situace samovolně směřuje k nikým nevyhlášené válce všech proti všem a že brzy snad ani nepůjde přednést příspěvek na konferenci nebo uveřejnit článek, nepřihlásí-li se nejprve badatel k východisku, které bude mít danou situaci (univerzitu, časopis, nakladatelství, grantovou nadaci...) momentálně pod kontrolou. Obecná nervozita souvisela i s globalizací, která se časově s procesem vyostřujících se sporů překrývala a náhle spojila dříve přece jen spíše (lokálně i kulturně-jazykově) izolované perspektivy výkladu do jednoho globálního „bojiště“. Pod dojmem této „zákopové války“ mezi platónskými školami formuloval Press dokonce celkem čtrnáct „umrtvujících dichotomií“ platónských studií.⁶³

Při zpětném pohledu na dvě dekády na přelomu milénia, který nabídl Rowe⁶⁴ dvacet let po Pressovi, se ovšem situace nezdá ani zdaleka tak vyostřená a beznadějná. Jenomže „po bitvě je každý generálem“. Press psal své práce v situaci vrcholící studené války interpretů, plně pohlcen klasickou koncepcí novodobých platónských studií, která se právě dostala do slepé uličky. Jednotlivé body představovaly po dlouhá desetiletí nejzákladnější východiska klíčových škol, přičemž ke každému z nich se konstituovala minimálně dvě zcela protichůdná stanoviska, jejichž zastánci sice zcela kategoricky popírali východiska druhé strany,⁶⁵ ale při tom nebyli schopni tato

61 Kosman, L. A., Silence and Imitation in the Platonic Dialogues. In: Klagge, J. C. – Smith, N. D. (eds.), *Methods of Interpreting Plato and His Dialogues*, c.d., s. 73–83.

62 Halperin, D. M., Plato and the Erotics of Narrativity. In: Klagge, J. C. – Smith, N. D. (eds.), *Methods of Interpreting Plato and His Dialogues*, c.d., s. 125–129.

63 Press, G. A., Plato's Dialogues as Enactments. In: Gonzalez, F. J. (ed.), *The Third Way. New Directions in Platonic Studies*, c.d., s. 135–138.

64 Rowe, Ch., Methodologies for Reading Plato. *The Oxford Handbook of Topics in Philosophy* (online edn, Oxford Academic, 1 Apr. 2014). Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780199935314.013.28>; [cit. 27. 2. 2024].

65 Press, G. A., The State of the Question in the Study of Plato. *The Southern Journal of Philosophy*, 34, 1996, Issue 4, s. 511–512.

východiska vyvrátit obecně respektovanou argumentací.⁶⁶ Mimoběžnost přístupů vedla ke čtrnácti zcela principiálním dichotomiím,⁶⁷ přičemž situace v jedné každé z nich byla zcela zablokována. Abychom získali úplnou představu, zdůrazněme i napětí panující napříč dichotomiemi: zatímco explicitně zneprátené tábory se shodly alespoň na principiální sporné otázce, vůči jiným dichotomiím byly zcela lhostejné a sporné otázky, které byly řešeny v jejich rámci, pokládaly za marginální či irelevantní pro určení povahy platónských studií.⁶⁸ Jedním ze zásadních důvodů byla metodologie, která se mezi dichotomiemi natolik lišila, že školy tak neměly nástroje, jak úplně odlišnou perspektivu přístupu uchopit: zatímco v rámci dichotomie se školy k sobě navzájem vztahovaly jako k soupeři se zhruba opačným pohledem, mezi jednotlivými dichotomiemi vládla neschopnost vztahu k radikálně jinému pojetí celé disciplíny.⁶⁹

4. Metodologické příměří: perspektivismus a „multipolární“ studia

Vidíme nyní, že předchozí úvahy o implicitní válce jako preformativním stavu myslí, vedoucím nakonec neodvratně k válce otevřené, které jsme výše viděli u řady poválečných autorů mapovat až k platónským východiskům, rezonují velmi silně i při řešení metodologických otázek novodobého výkladu Platóna. I zde jsme viděli napětí mezi vzájemně se vymezujícími antitezemi, jejichž zastánci neusilují o nic jiného než o vyhlazení protistrany. Jejich epistemologické předporozumění je takové, že kdyby připustili sebemenší autonomní hodnotu antagonistické pozice, podřáží by základy vlastních předpokladů.⁷⁰

66 Altman válečnou terminologií mluvil o útoku ze dvou stran, o (hérakleitovsko-hegelovském) spojení jinak heterogenní kontinentální a analytické tradice vzájemným zápasem. Viz Altman, W. H. F., *Ascent to the Good: The Reading Order of Plato's Dialogues from Symposium to Republic*. Lanham, MD, Lexington Books 2018, s. xliv–xlvj; a dále s. lxii–lxiii. Není vůbec náhoda, že právě před těmito nálepkami varoval Griswold, jenž je označoval za politický nástroj akademického oboru a vyzýval k větší otevřenosti a velkorysosti v situaci, kdy jsou základní presupozice relativizovány a obor je fragmentovanější než kdykoli dřív. Griswold ovšem psal v době, kdy teprve pociťoval obavy z nastávající eskalace, zatímco Altman se ohlížel zpět do „těžkých časů“. Viz Griswold, Ch. L. Jr., Preface. In: týž (ed.), *Platonic Writings/Platonic Readings*. New York, Routledge 1988, s. x–xi.

67 Srov. Griswoldův alternativní seznam sporných témat. Griswold, Ch. L. Jr., Preface, c.d., s. xii–xv. K tomu viz též Thesleffův přehled problémů (11 bodů). Thesleff, H., *Studies in Plato's Two-Level Model*, c.d., s. 388–390.

68 Thesleff, H., *Studies in Platonic Chronology*. Citováno dle repr. in: týž, *Platonic Patterns: A Collection of Studies*, c.d., s. 153.

69 Press, G., *The State of the Question in the Study of Plato*, c.d., s. 513–515.

70 Charles Kahn vzpomíná na svoji „nevinost“, s níž v roce 1991 předpokládal, že „starý vývojový přístup se zhroutí sám od sebe“ (Gregory Vlastos v té době ještě nevydal svou knihu o sókratovských dialozích: Vlastos, G., *Socrates, Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge, Cambridge

I když se atmosféra vyostřovala dlouhá léta, k situaci připomínající studenou válku, charakteristickou několika vyprofilovanými bloky předhánějícími se v závodech ve zbrojení, dospěla v 90. letech. Důvodů k eskalaci byla celá řada, takže nebylo nadále možné pěstovat „svoji“ tradici interpretace, navázanou na další kulturní, národní a jazykové předpoklady, aniž by rozvíjená linie nenarážela a nebyla limitována jinými tradicemi, tendencemi a školami. *Mutatis mutandis* připomínala opět řada z těchto okolností faktory vedoucí k první světové válce.⁷¹

Samozřejmě se jednalo o akademickou půdu, a nikdo tedy ani v náznaku neusiloval o fyzickou likvidaci svého oponenta nebo přímo neinicioval nátlakové akce na jeho instituci atd. Jenomže naše úvaha se snaží jít pod povrch běžného pojetí problému války a sleduje válku jako preformativ obecné orientace v elementárním smyslu. Když se výše zmínění myslitelé jako Lévinas či Buber zamýšleli nad evropskou kulturou vedoucí k zákopům, plynovým komorám, Gulagům či napalmu, nacházeli příčiny v netolerantním postoji k druhému. V elementárním kulturním vzorci, který nepřipouští radikální jinakost druhého.⁷² Je až udivující, jak se přesně tyto momenty začaly vyhrcovat v platónské interpretaci 90. let minulého století. Badatelé byli tak trochu redukováni na to, ke které z formací/škol se hlásí a na podporu které ze znepřátelených stran je možné jejich příspěvek využít. Vytratila se snaha obohatit se odlišným čtením, a tedy připustit rovnocennou alternativu.

Generace mileniálních badatelů, přetížených spory tradic a škol, však odmítla zabývat se nadále oněmi přibližně čtrnácti spornými body. Tito zejména američtí interpreti se již nechtěli identifikovat s vykopanými příkopy; vnímali je jako malicherné a mimoběžné s vlastním badatelským zájmem a přístupem. Nechtěli bojovat za vítězství jedné školy, protože se s žádnou dostatečně neidentifikovali. Platónská studia prošla změnou paradigmatu.

Namísto na zablokovanou zákopovou válku o rozhodnutí dávných sporů se nová generace rozhodla zaměřit na konkrétní pasáže / texty, bez širších ambic potenciálně kontroverzního výkladu. Šlo o nový, svěžší či obohacující výklad zvoleného textu či tématu, kterému autor připřisobil i metodologii.

University Press 1991). Jenomže celá Kahnova kniha je napsána proto, aby nahradila, odstranila, zlikvidovala či (z pohledu dalšího vlivu na mainstream bádání) zneškodnila vývojovou školu interpretace trvající od 19. století a v Kahnově době velmi sverepě obhajovanou právě Vlastosem. Viz Kahn, Ch. H., *Plato and the Socratic Dialogue. The Philosophical Use of a Literary Form*, c.d., s. xviii. Kahnova pozice je přesně opačná vůči pozici Vlastosově. Vidíme zmíněný dichotomický přístup „buď my, nebo oni“: Kahn prosazuje unitární školu interpretace, přičemž poraženým má být vývojová škola interpretace... viz tamtéž, s. xv–xvi.

71 K širším a hlubším příčinám války v evropském kulturním prostoru viz Castoriadis, C., *A Society Adrift*. New York, Fordham University Press 1991, s. 86–91.

72 Levinas, E., *Otherwise than Being, or, Beyond Essence*. Pittsburgh, Duquesne University Press 2006, s. 4–5; Buber, M., *Já a Ty*, c.d., s. 76–92.

Prvním krokem, ke kterému přistoupila nová generace, byla volná kombinace všech stávajících metodologií starších škol bez jakéhokoli omezení. Tento počáteční přístup byl nazván *třetí cestou* na znamení hledání schůdného kompromisu mezi dříve duálně definovanými, extrémně polarizovanými tábory.⁷³

Velmi brzy se ovšem o něco mladší badatelé, kteří již nebyli tak poznamenáni válkou škol a metodologií, přestali omezovat na přístupy a metody v platónských studiích obvyklé. Snažili se vyjádřit svůj vlastní pohled, jenž měl odhalit dosud skrytý aspekt či rovinnu textu. Jakékoli nové nasvícení, obohacující přístup či inspirativní myšlenka byly vítány. Otevřela se stavidla nesmírného metodologického rezervoáru nejrůznějších humanitních věd, které nyní byly volně využívány podle uvážení interpretujícího autora. Jestliže se k výkladu jednoho textu hodil psychologický pohled, mohl být druhý lépe nasvícen z literárních zorných úhlů. Metodologické poměry v oboru se synchronizovaly s celkovou atmosférou „tekuté“ pluralitní společnosti a směřovaly k neobyčejně inspirativním a svobodným multipolárním studiím. Hermeneutická východiska tohoto dodnes převládajícího modelu formuloval Gonzalez jako platónský perspektivismus.⁷⁴

Nové paradigma ovšem přineslo nové problémy. Tím hlavním bylo rozlišení mezi adekvátním a neadekvátním výkladem. Na rozdíl od předchozí éry, která si v rozparcelovaných „sférách vlivu“ žárlivě střežila metodologická východiska i pravidla, je nyní absolutním pánem nad volbou interpretačních nástrojů autor. Co je ještě korektní a co už nekorektní vlastně nelze stanovit na základě metodologických kritérií, protože postupy jsou příliš rozmanité a individualizované. Jako kritérium tedy slouží koherence a celková „produktivita“ výkladu. Např. C. C. Meinwaldová zpochybňuje vůbec jakékoli obecné principy platónské interpretace.⁷⁵

Tuto tendenci jsme viděli výše jako reakci na explicitní válku: pryč s jakýmkoli napětím! Problém – obdobně jako u Evropy – však spočívá v tom, že v multipolaritě se poněkud ztrácí identita, a to jak evropské tradice, tak celého oboru platónských studií. Má-li implicitní napětí mezi skeptiky a dogmatiky, mezi skupinovou a jednotnou interpretací, nebo mezi Patočkovým implicitním Sókratem a rovněž implicitním Platónem nějak souviset s platónskou filosofií jako takovou, pak jeho vyloučení *pro futuro* může znamenat buď nivelizaci čtení Platóna vedle jiných „zajímavých autorů“ v „době popla-

73 Gonzalez, F. J., Introduction: A Short History of Platonic Interpretation and the *Third Way*, c.d., s. 2–13.

74 Gonzalez, F. J., Plato's Perspectivism. *Plato Journal*, 16, 2017, Special issue: Ways of Interpreting Plato (eds. by M. Erler – A. Ulacco), s. 32–34.

75 Meinwald, C. C., What Do We Think We're Doing? *Plato Journal*, 16, 2017, Special issue No. 16: Ways of Interpreting Plato, c.d., s. 12–13.

tónské“, nebo dočasné uzávorkování těchto otázek. Po roce 2015 se zdá, že půjde spíše o opatrný návrat ke sporným otázkám ve snaze dostat základům svého oboru a přitom zachovat blahodárnou otevřenost perspektivismu.⁷⁶

5. Produktivní alternativa války: agón a válka o Patočku

Smyslem tohoto článku nebylo vylíčit poválečnou historii platónských studií ani navrhnout řešení jejich přetrvávajících problémů, ale na jejich příkladu ukázat, k jak elementárním východiskům musíme sestoupit při filosofické reflexi problému války a co všechno ji spolupodmiňuje.⁷⁷ Tedy ukázat, že válka jako preformativ působí na celé škále různých úrovní, které navzájem ovlivňuje a propojuje skrze naznačené strukturní analogie: od celospolečenských otázek až po založení metodologie výkladu Platónova díla. Explicitní války vedly evropskou filosofii ve dvou generacích k sebereflexivnímu ponoru až na samo dno vzájemné odkázanosti filosofie a Evropy, k řeckým implicitním prapříčinám války. Viděli jsme, že implicitní válka jako zcela elementární preformativ může souviset i se zcela bazálním rozměrem platónské interpretace, kterým je filosofovo hledání pravdy.

Podívejme se na hermeneutickou snahu pokročit v porozumění textu, který je svou podstatou nevyčerpatelný a jehož výklad je v úplnosti nezavršitelný. Tato nezavršitelnost přitom nemusí mít povahu vyčerpání všech jednotlivých nuancí, ale také vůbec možností, jak na text nahlížet a přistupovat k němu. Každý výklad má své předpoklady a závisí na rozhodnutích, která mohla, ale nemusela být učiněna; často souvisí s výše zmíněnými vzorci kultury, jazyka, místní akademickou tradicí atd. Platónská studia jakožto axiální filosofická disciplína vždy souvisela s ustavováním a reflexí hodnot, politickou situací a trendy v humanitní vzdělanosti. Hledání pravdy může mít podobu ochoty nechat se obohatit jinakostí druhého přístupu, respektu k právu na odlišně učiněná rozhodnutí i jinou formulaci otázek.⁷⁸ To ovšem vyžaduje předpoklad podmíněnosti a bytostné parciality vlastního pohledu.⁷⁹ Naopak v jádru implicitní války jsme výše našli nerespektování autonomie druhého a snahu o absolutizaci vlastního přístupu.

76 Naznačuje to většina příspěvků bilančního supplementa časopisu *Plato Journal*. Viz *Plato Journal*, 15, 2016, Special issue No. 16: Ways of Interpreting Plato, c.d.

77 Srov. Hanley, C., Aristotle and Levinas on War and Peace: The One Against the Other, c.d., s. 127–128.

78 Podle Josiaha Obera dokonce existovala trojice podmínek vzniku specifického společenství, jehož novodobým nástupcem je dnešní myslící Evropan: vzdělanost, různost názorů a agón. Viz Ober, J., *Political Dissent in Democratic Athens. Intellectual Critics of Popular Rule*. Princeton, Princeton University Press 1998, s. 46–47.

79 To je úzce spjato se samou podstatou platónské filosofie, byť ne nutně ve všech moderních formách jejího pěstování. Blíže viz Gonzalez, F., Levinas Questioning Plato on Eros and Maieutics. In: Schroeder, B. – Benso, S. (eds.), *Levinas and the Ancients*, c.d., s. 44.

Patočka svou kacírskou sebereflexi Evropana, rámovanou z jedné strany trójskou předdějinnou válkou a z druhé strany (evropské) dějiny uzavírající druhou světovou válkou, založil na pilíři odvahy vidět, jejíž primární konceptualizaci přináší studium Platóna. Má-li mít Patočkova dějinná úloha platónských studií i dnes nadále reflexivní brizanci, pak musíme zohlednit vzájemnost a obousměrnost dialektického vztahu mezi Platónem a Evropou: studium Platóna je neoddelitelně vpletené do porozumění Evropě, porozumění Evropě je ovšem jedním z klíčových předporozumění platónských studií. Starořecké rekursy Patočky, Arendtové, Nussbaumové a dalších tedy musí být doplněny o paralelní rekursy k autentickému, nepolemickému setkání s druhým.

Ve vyostřené situaci mezi školami platónské interpretace 90. let jsme neviděli příliš otevřenosti k obohacení vlastní pozice jinakostí zcela odlišného výkladu Platóna. Naopak perspektivismu hrozí opačný extrém, byť nakonec s obdobně absolutizujícím výsledkem: v situaci nepřeborné nabídky a absence pravidel si volně vybírám podle svého vkusu, a tak mohu donekonečna potvrzovat autonomii vlastního přístupu bez skutečného, vážného setkání se s jiným.⁸⁰

Patočka v *Kacírských esejích* zdůrazňuje Hérakleitův *polemos*, dialektické napětí dějinného založení evropské kultury v politickém boji⁸¹ a totální války na jejím konci: být se zjevuje v noci války jako blesk v temnotě. Opomíjí ale druhé, alternativní pojetí boje, typicky řecký *agón*.

Olympijský *agón*, zápas, slučuje úběžníky helénské kultury v nejvyšším momentu sjednocení, které – na rozdíl od sjednocení válkou, *polemos* – není destruktivní a totální, ale naopak produktivní: poražený si váží vítěze, druhý den v nové disciplíně však probíhá další boj. Cyklický *agón* se stává základem politického života, na soudech i jakémkoli shromáždění.⁸² Respektuje protivníka a zachovává jeho životní perspektivu i po (uznané) porážce: poražený se nestává rabem, ale prostě zůstává občanem, který *protentokrát* nevy-

80 Obratné citování jiných autorů sloužící k potvrzení mé koncepce neznamená otevření se odlišné interpretaci. Hlubokou provázanost této problematiky s nejvlastnějšími kořeny evropské kultury ukazuje Lévinasova kritika Odysseova putování: pestré zážitky z cest nemusí nutně dospět k sebereflexi ve smyslu sókratovského bolestného vědění nevědění – Odysseus se jako symbolické ego vrací sám k sobě a utvrzuje se ve své Ithace. Více k této problematice lze nalézt v: Lambropoulos, V., *On the Notion of the Tragedy of Culture*. In: Arnason, J. P. – Murphy, P. (eds.), *Agon, Logos, Polis. The Greek Achievement and Its Aftermath*. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 2001, s. 244–246.

81 Vernant, J. P., *Počátky řeckého myšlení*. Přel. M. Rejchrt. Praha, OIKOYMENH 1993, s. 44–45. K militární interpretaci řecké kultury viz Arnason, J. P., *Autonomy and Axiality: Comparative Perspectives on the Greek Breakthrough*. In: Arnason, J. P. – Murphy, P. (eds.), *Agon, Logos, Polis. The Greek Achievement and its Aftermath*, c.d., s. 168.

82 MacIntyre, A., *Ztráta ctnosti. K morální krizi současnosti*. Přel. P. Sadílková – D. Hoffman. Praha, OIKOYMENH 2004, s. 163–164.

hrál.⁸³ Cílem totiž není expanze jedné autonomie a destrukce druhé, cílem je setkání. Setkání jako střet, měření sil, ale v obdivu a úctě k jinému stylu společného úsilí.

Na rozdíl od války zná *agón* limit. Dočasnost úspěchu (nikdo není trvalým olympijským vítězem) a vrtkavost štěstěny je klíčovým aspektem, jenž odlišuje zápas či soutěž od války, ale i od míru. Mír bez setkávání se v zápasu je totiž pouhým protikladem války, je jen vyhlášeným dočasným průměří. Válka nezná pravidla – a stejně je nezná na ni vázaný mír. Pravidla jsou možná pouze v případě hry, soutěže, kdy všichni účastníci chápou fundamentální limitovanost své pozice.⁸⁴ A tato limitovanost chyběla nejen ve válkách 20. století, ale i ve snaze dobrat se jen své pravdy skrze vyvrácení jinak smýšlející školy. Na druhou stranu: spásnému průměří se nedostává pravidel, která by teprve umožnila vážnou soutěž, *agón*.

A právě v této ambivalenci – mezi válkou a mírem, mezi hledáním a nalezením, mezi rozumem a zkušeností jiného – je snad jiný než válečný preformativ Evropy; a v jejím jádru i cesty platónského hledání porozumění.⁸⁵ Možná nakonec lépe rozumíme i onomu rozhodování mezi válkou a bitvami z úvodní repliky našeho článku.

83 K perversi principu *agónu* v destruktivní peloponéské válce viz Castoriadis, C., *A Society Adrift*, c.d., s. 93–94.

84 MacIntyre, A., *Ztráta ctnosti. K morální krizi současnosti*, c.d., s. 153.

85 Staehler, T., *Plato and Levinas. The Ambiguous Out-Side of Ethics*. New York, Routledge 2010, s. 73–78.